

áll, hogy a kulák ipari vagy mezőgazdasági munkás lett, de hiba lenne azt hinni, hogy azok a kulákok és más kizsákmányolók, akik ma már dolgoznak, nem ellenségei államunknak és népünknek, ezért nagy éberséggel kell őket szem előtt tartani, nehogy a dolgozók közé elvegyülve kárt okozhassanak.” Még ma is forgalomban vannak azok a VI. osztályos tankönyvek, amelyeket tavaly nyáron a tantestület úgy tett társadalmi munkával használhatóvá, hogy a Jugoszláviáról szóló részeket kivágta. Ezzel nevetségessé tesszük magunkat a gyermekek előtt. Ezeket a könyveket egy évig használtuk, mostanra már gondoskodni kellett volna arról, hogy ne kerüljenek forgalomba, pedig sajnos, most is használják őket. Ez vonatkozik a humán tárgyú tankönyveinkre. Ezek rengeteg politikai hibával rendelkeznek, a reáltárgyak tankönyvei pedig túlságosan tudományosak. A természetrajzot megutáltatjuk a gyermekekkel, mert tele van a könyv növényrendszertannal, állatrendszertannal, a gyermekek az év háromnegyed részében a bogarakról tanulnak, mert – mint a biológia tanárunk felvilágosított – jelenleg abból van a legtöbb élő állatfajta. Nincsenek egyáltalán tekintettel arra, hogy a rendszertanon kívül vannak a gyermekeknek más igényeik is. Elhiszem, hogy igaz az a tétel, hogy a négyzet egy olyan téglalap, amelynek mind a négy oldala egyforma, de tessék 14 éves gyermekekkel megértetni, hogy a négyzet téglalap, ez meglehetősen nehéz munka.

Évek óta mondjuk mindezeket és kérünk segítséget. Most is csak azt tudjuk mondani, hogy lehetetlen feladatok elé állítanak bennünket is és a gyermekeket is. Jegyzetekből kénytelenek a gyermekek tanulni, pedig a gyerekek nem tudnak jegyzetelni. A 12–14 éves gyermekek író készsége még nem olyan, hogy vázlatot lehetne velük csináltatni, a vázlatból tanulni nem tudnak. Gondolják meg ezt abból a szempontból is, hogy én belterületi iskolában tanítok a fővárosban, de aki a sok száz vidéki osztatlan iskolákban tanít, hogyan tudja venni magának a fáradságot, hogy ezeket a tankönyveket kikorrigálja. Én esetleg meg tudom csinálni, hogy mást tanítok, mint a könyvben van, de a vidékiek képtelenek, és ezek a tankönyvek ártanak és rombolnak hosszú évek óta. Itt szeretném még egyszer kérni, hogy legalább a jövő évre kapjunk könyveket, még akkor is, ha csak arra a másfél vagy két évre is, míg a szocialista tanterv elkészül. Ezekből ugyanis nem tudunk tanítani.

KÁLMÁN ANDRÁS

A magyar cigányok problémája

Társadalmi Szemle, 1. évf. (1946) 8–9. sz. 656–658.

Kálmán András, orvos, közegészségügyi szakember. 1945-ben tért haza emigrációból. 1945 júniusától az Országos Közegészségügyi Intézetben dolgozott adjunktusként. 1947 áprilisától a Népjóléti Minisztériumba került osztálytanácsosi beosztásban. Főként a Népegészségügy, a Társadalmi Szemle, az Új szántás című folyóiratokban publikált.

A magyar cigányok problémája című írásában amellet foglalt állást, hogy a cigánykérdés nem kulturális jellegű, hanem társadalmi probléma. Álláspontja szerint a cigányság nagy része a városi munkás rétegekbe lenne integrálható, míg a kisebb, magyarul nem beszélő csoportjaikat a többi nemzetiséghez hasonló módon lehetne kezelni.

Ma a cigányság három ország területén található nagyobb számban: Romániában, Törökországban és Magyarországon. A kisebb létszámú németországi, lengyelországi és csehszlovákiai cigányokat a németek deportálták és gázkamrákban pusztították el, nemcsak azért, mert faji örületük a cigányokat is alsórendű fajnak minősítette. Hanem azért is, mert a cigányok legyőzhetetlen ösztönös szabadságvágya gyűlöletes volt számukra. A magyarországi cigányok közül is többeket Auschwitzba vittek, a többieket a felszabadulás mentette meg. Az 1941-es év végén a megnagyobbodott Magyarországon az egészségügyi hatóságok, a nagyvárosi és a vándorcigányokat nem számítva, 208 240 cigányt mutattak ki. A Felvidéken és Erdélyben különösen nagyszámú cigány él, így a mai Magyarországon csak kb. feleannyi cigánnyal kell számolnunk. Észak-Tiszántúl és az északi dombvidéken a lakosság 3–7%-át teszik ki, a Duna–Tisza közén és Dunántúl sokkal kevésbé találhatók.

Ha a „cigányproblémáról” beszélünk, világos, hogy nem a cigányfajuk vagy cigányanyanyelvűek problémáját értjük. Noha a magyarországi cigányság valószínűleg tisztább fajú, mint a magyarság, a magyar zsidóság vagy az országban élő bármely nemzetiség, jelentős részük mégis teljesen asszimilálódott. Az asszimilált elemek állandó foglalkozásuk, többnyire városban lakó munkások, kisiparosok vagy kereskedők. Az asszimilálódás felé haladnak azok a városi zenészek, meg falusi iparosok, vándorkereskedők és mezőgazdasági munkások is, akik sem lakhelyileg, sem életmódjukban nem különböznek már lényegesen a lakosság zömétől.

Problémát csak azok a cigányok jelentenek, akik a falun önálló egységbe tömörülve alkalmi keresetből, rendszeres munka nélkül tartják fenn magukat. Egy részük gyakran változtatja lakhelyét: „vándorcigány”. A mély választóárok, mely a cigánysort elkülöníti a falutól, nem fajokat választ el: a magyarság felé eső parton ott vannak a befogadott jobb módú cigánycsaládok, a túlsó oldalon pedig minden faluban néhány társadalmilag a cigányokhoz hasonult magyar család is található. A cigány negyedben számos magyar ösre valló arccal találkozunk, különösen a Felvidéken, ahol sok a vegyes házasság.

Felesleges vitába szállni azzal a közvéleményünkben még igen elterjedt reakciós felfogással, hogy a cigányokkal való nehézségeket a cigányak veleszületett rossz faji tulajdonságai („hajlam a munkakerülésre, a bűnözésre, stb.”) okozzák, mert a tárgyi-lagos szemlélő előtt kétségtelen, hogy a nem asszimilált cigányság problémája nemzetiségi kérdés. Olyan rétegről van ugyanis szó, amely gazdaságilag, társadalmilag és részben nyelvében önálló csoportot alkot.

A cigányság nemzetiségi kérdése azonban lényegesen bonyolultabb az ország többi nemzetiségének helyzeténél. Ennek oka az, hogy a szóban forgó nem asszimilált cigányság nagyjából a lumpenproletáriátushoz tartozik. A magyar demokrácia eddig

a cigányságnak nem sokat tudott nyújtani. Igaz, hogy megmentette őket attól a halálos ítélettől, amelyet Hitler rájuk is kiszabott. Igaz, hogy ma már az úri Magyarország ideológiája, amely szerint a cigány félúton áll a kutya és az ember között ég élete is annak megfelelően értékelendő, megszűnt. Ritkábbak lettek a legkirívóbb cigányellenes igazságtalanságok is. De nemzetiségi jogait még nem kapta meg a magyar cigányság és az út sincs még kirajzolva, amelyen a dolgozók társadalmába jut.

A cigányság gazdasági helyzete az utolsó évben különösen kedvezőtlen volt. A városi lumpenproletáriátus a nagyburzsoáziának függvénye, a falusi a nagybirtokos rendszer légköréhez van kötve. A magyar nagybirtokos réteg likvidálásával megszűntek a koldusok, szolgák, vadhajtók alkalmi, nyomorúságos keresetlehetőségei. A mai parasztság pedig nemcsak eltartani nem tudja a cigányokat, hanem többnyire ellenségesen viselkedik velük szemben, dologkerülőnek, mihasznának tekinti ezt a réteget, amely 99 százalékban közellátásra szorul. A kitaszítottságot még fokozza a cigányság mély kulturális szintje. Bár az iskolakötelezettség elvben rájuk is vonatkozik, a 6 elemi osztályon alig jut túl cigánygyerek, mert ruha- és cipőhiány miatt télen nem járhat iskolába.

A cigányprobléma a múltban csak részleteiben vetődött fel, minit rendészeti, iskolázási vagy járványügyi kérdés. Kétségkívül súlyos jelenségekre lehetett rámutatni. 1925–1937 között 100 000 felnőtt cigány közül évente 4000–11 000 volt a különböző bűncselekmények miatt elítéltek száma, mialatt a magyarság közt ez a szám 600–800 közt váltakozott. A kiütéses tifusz terjesztői az országban főképp a cigányok voltak. De az uralkodó rétegek nem engedték feltárni a probléma szociális gyökereit. A kérdés megoldására egy eszközt ismertek: a csendőrszuronyt. A cigányokkal a cigánybírók keresztül érintkeztek (és érintkeznek ma is), akit felelőssé tettek a rendért, a tan-, levente- és katonakötelesekért, valamint az adatszolgáltatásért. Az elmúlt háború alatt a legtöbb járásban egy régi rendelet alapján helyhez kötötték a cigányokat, közmunkákat hajtottak velük végre vagy mezőgazdasági munkákat a nagybirtokokon. A munkáért járó csekély ellenszolgáltatás közvetlenül a községek. „cigánykasszájába” került. A végleges megoldás ügyében azonban a magyar közigazgatás és közegészségügy illetékesei körében két tábor alakult: egyesek Endre Lászlóval az élükön a sterilizáció, mások a deportálás pártján állottak. A távolabbi múltban történt ugyan egy-két romantikus-humanista kísérlet a cigányság „letelepítésére”. Valamilyen mecénás földet és házat adományozott egy cigánycsoportnak. A cigányok azonban nem művelték meg a földet, hamarosan otthagyták tulajdonukat és visszatértek anarchikus életformájukhoz.

A magyar demokrácia bele kell, hogy vágja fejszéjét a cigánykérdés kemény fájába. Világos, hogy nem fogunk a cigány faji tulajdonságokról, „veleszületett antiszociális voltokról” s koncentrációs táborokról beszélni. De ugyanolyan káros volna idealizálni a problémát és megelégedezni arról, hogy jórészt olyan emberekről van szó, akik gyermekkoruk óta azt látták maguk körül, hogyan kell rendszeres munka nélkül megélni, akikben az osztályöntudat helyett a törzsöntudat él, akik ellenségesen állnak szemben a szervezett társadalom legtöbb megnyilvánulásával és a szabadságot anarchikusan értelmezik. Annak a néhány jóindulatú kísérletnek, amely a múltban a kérdés megoldására

történt, mindnek eredendő hibája volt, hogy a cigányokból parasztokat akart csinálni. A demokratikus földreform alkalmával cigányok úgyszólván sehol sem jelentkeztek, mint (földigénylők, holott kaphattak volna birtokot. A múltban is vonzotta a falusi cigányságot a kisipar (szeg-, fűró- és patkókovácsolás, kosárfonás, kemence!-, padlástapasztás, üstfoltozás, teknővájás, stb.). Ma már a nem-asszimilált cigányság legjobbjai határozottan a városokban látják a kiutat. A központi irányításnak, elsősorban a szakszervezeteknek fokozatos kiválasztás és áttelepítés útján elő kellene segíteniük a cigányság legmegfelelőbb rétegeinek bekapcsolódását a nagyipari munkába. Ilyen módon kifejlődne egy szervezett réteg, amely az egész cigányságot vezetően befolyásolná.

A gazdasági talpra állítást ki kell, hogy egészítse a cigányság nemzetiségi jogainak megadása. Cigányanyanyelvűnek Magyarországon 1930-ban csak 8000 lakos vallotta magát, a valóságban azonban, mint említettük, a cigány nemzetiségűek száma 80–120 ezerre becsülhető. A szlovákok melleit ez tehát az ország számbelileg legjelentősebb nemzetisége. Még sincs egyetlen cigánynyelvű iskolánk sem. Ugyanakkor, amikor a Szovjetunióban a körülbelül feleannyi főt számláló cigány nemzetiségnek kifejtett kulturális intézményei és irodalma van. Kétségtelen, hogy a cigányság zömének öntudatlan-anarchista beállítottsága nagy nehézségeket fog gördíteni emancipálásuk elé. Különösen jellemző az, hogy jogaik kiharcolására, sorsuk rendezésére saját kebelükből még nem indult mozgalom. Felismerték ugyan, hogy az elnyomottak jogaiért, a társadalmi igazságtalanságok leküzdése érdekében legkövetkezetesebben a kommunisták állnak ki és a nemzetgyűlési választásokon túlnyomórészt a kommunista párt mögé sorakoztak, de önálló politikai életre a cigányság még nem ébredt. A falusi kommunista pártszervezetek nem tehetik magukat minden meggondolás nélkül túl azokon a megrögzött előítéleteken, amelyek a magyar parasztságban élnek és a törekvésük sok esetben csak az lehet, hogy külön csoportokban tegyék lehetővé a cigányság politikai fejlődését.

A cigányok emancipálására irányuló munkának lényeges része lesz a felvilágosító munka a sajtóban és az iskolában, mely meg kell, hogy szüntesse a magyar köztudatban élő íratlan törvényeket és előítéleteket. Már a kérdés felvetésekor meg kell azonban jelezni a kérdés megoldásának mozgató rugóját, azt, hogy a nem-asszimilált cigányság dolgozó réteggé Magyarországon elsősorban a városi iparba való bekapcsolódás útján lesz.

Az egyházi iskolák államosításáról szóló törvény parlamenti vitája (1948. évi június hó 16.)

Országgyűlési Napló, 1947–1951. IV. köt. 73. ülés. 448–480.

Az egyházi iskolák államosításáról szóló törvényt az 1947 márciusában közoktatásügyi miniszterré kinevezett Ortutay Gyula terjesztette be. A törvényt az Országgyűlés sürgősséggel tárgyalta 1948. június 16-án fogadta el az 1948. évi 33. törvénycikket. A törvény az egyházak háttérbe szorítását célzó kommunista stratégia része volt. A